

Kitap Tanıtma:

GEORGE SHIRINIAN, ed., *Genocide in the Ottoman Empire: Armenians, Assyrians, and Greeks 1913-1923*, Berghahn Books, New York 2017, IX+433 s.

George Shirinian Kanada'nın Toronto kentinde 1984'te faaliyete başlayan Zoryan Enstitüsüne bağlı Uluslararası Soykırım ve İnsan Hakları Araştırmaları Enstitüsü İcra Direktörüdür. İlk olarak 1982'de Amerika Birleşik Devletlerinde (ABD) Cambridge/Massachusetts'te kurulan Zoryan Enstitüsü adını Ermeni Taşnak Partisinin kurucularından Stepan Zoryan'dan almakta ve bu partinin görüşleri doğrultusunda araştırma ve yayın yapmaktadır. Bu organ ABD'deki zengin Ermenilerin bağışlarıyla ayakta durmaktadır.

Kuruluşunun üzerinden çok geçmeden Zoryan Enstitüsündeki çalışmaların bilim dışı amaçlara yöneldiği görülmüştür. Nitekim bu merkezin müessislerinden Gerard Libaridian, kendi niyetinin çağdaş meselelerin çok yönlü bir yaklaşımla tartışılabileceği bir enstitü yaratmak olduğunu, fakat bu kuruluşun daha sonraları konuların bilimsel bir ortamda ele alınmasıyla yetinmeyip, bazı belli hedeflerin gerçekleştirilmesi yoluna girdiğini ve dolayısıyla bugün artık partizan ve politik olanın dışında bir işe pek el atmadığını açık bir dille itiraf etmiştir.¹

Shirinian'ın editörlüğünde ve Zoryan Enstitüsünün sponsorluğuyla hazırlanan *Genocide in the Ottoman Empire: Armenians, Assyrians, and Greeks 1913-1923*, önsöz ve girişi müteakip öndört bölümden meydana gelmekte olup bunların yazarları ve başlıkları sırasıyla şöyledir: Shirinian, Geç Dönem Osmanlı Soykırımlarının Arka Planı; Dikran Kaligian, İmparatorluk Sonunda Sarsıntılar: Trakya, Anadolu ve Ege; Anahit Khosroeva, Osmanlı İmparatorluğundaki Asuriler ve Bunların İmhası Hakkındaki Resmi Türk Politikası, 1890-1918; Paul Bartrop, Soykırım Tanıklığının İncelenmesi: Ermeni, Pontus ve Asuri Soykırımları Üzerine Üç Vaka Çalışması; Stavros Stavridis, Asuri Meselesi 1914-1935: Avustralya Belgeleri ve Basım; Robert Shenk, Etnik Temizlik, Amerikalı Kadınlar ve Amiral: Türk Milliyetçi İhtilali Sırasında Anadolu Derinliklerinde; Ellene Phufas, Yunanlı Gazeteci Kostas Faltaitis'e Göre İzmit'teki Katliamın Görgü Tanıkları; Tehmine Martoyan, 1922 İzmir Tahribatı: Ermeni ve Rumların Ortak Faciası; Steven Leonard Jacobs, Üç Soykırım Hakkında Lemkin: Ermeni, Rum ve Asuri Soykırımları Üzerindeki Yazılarının Mukayesesi; Gevorg Vardanyan, Osmanlı İmparatorluğunda Rum Soykırımı: Ermeni Soykırımıyla Paralellikler; Thea Halo, Osmanlı Rumlarının Soykırımı 1913-1923: Efsaneler ve Gerçekler; Georgia Kouta, İngiliz-Helen Liginin Anadolu Rumları Kampanyası; Hannibal Travis, Sefalet Soykırımı: Osmanlı Hıristiyanlarının Katli ve Tardı Konusunda Batılı Diplomatlar, 1914-

¹ Fikret Adanır, "Kıyım, Soykırım ve Tarihçilik," Fahri Aral, ed., *İmparatorluğun Çöküş Döneminde Osmanlı Ermenileri Bilimsel Sorumluluk ve Demokrasi Sorunları* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011), s.34.

1924 ve Suren Manukyan, Ermeni Soykırımının Sosyopsikolojik Boyutu. Yazılarda ileri sürülen iddialar coğrafi konumlar, savaş şartları ve nüfus nakilleriyle ilgili olduğundan kitapta tek bir harita, silahlı çatışma planı, mevzii krokisi ve istatistik tablosu bulunmayışı hayreti muciptir. Ayrıca, sonuç kısmı da yoktur.

Kitaptaki bölümlerin çoğu Mayıs 2013'te ABD'deki Illinois Holokost Müze ve Eğitim Merkezinde Anadolu ve Pontus Helen Araştırma Merkezi, Ermeni Ulusal Komitesi ve Asuri Soykırım Araştırmaları Merkezince ortaklaşa düzenlenen Uluslararası Anadolu Hıristiyanları Osmanlı Türk Soykırımları Konferansında okunan kağıtlara dayanmaktadır. Savunulan ortak tez (Shenk'in ki hariç) Ermeni, Rum ve Asurilerin Anadolu, Pontus ve Doğu Trakya'da 1913-1923 yıllarında soykırımı maruz kalmaları ve Türk ordusunun 9 Eylül 1922'de İzmir'e girişinden sonra kentin Türkler tarafından yakılmasıdır. Ondört yazarın altısı Ermeni, dörtü Rum, ikisi Asuri, diğer ikisi de Yahudidir. Ermenilerin soykırım iddialarının propagandasını yaparken ABD'deki Rum, Asuri ve Yahudileri kendi yanlarına çekip birlikte hareket etmeye çalışmaya devam ettikleri görülmektedir. Ancak Ermenilerin bu yöndeki çabalarında ABD'deki Yahudi akademik çevreler nezdinde, Shenk örneğinde olduğu gibi, pek başarılı oldukları söylenemez.

Shenk bölümünde esas itibarıyla 1914-1918 yıllarında Adana vilayetinin Hacin kazasındaki Ermenilerle ve buradaki Edith Cold, Alice Keep Clark ve D. C. Eby adlı Amerikalı ve Kanadalı bayan misyonerler arasındaki ilişkilerden söz etmekte ve Ermenistan'la ilgili araştırma yapması amacıyla ABD Cumhurbaşkanı Woodrow Wilson tarafından 1919'da Doğu Anadolu'ya gönderilen General James Harbord ile 1919-1927'de İstanbul'daki ABD Yüksek Komiseri Amiral Mark Bristol'ın Türk yanlısı tutumları üzerinde durmaktadır. Nitekim editör Shirinian kitabın girişinde Shenk'in bunları yazmakla yettiğini teyit etmektedir.² Shenk, ABD donanmasının 1920-1923 yıllarında ülkemizin Karadeniz yöresinde Ermeni ve Rum mültecilere bulunduğu yardım ve kurtarma çabalarını konu alan kitabında da Pontus 'soykırımına' değinmemektedir.³

Yazılar çok büyük ölçüde Vahakn Dadrian, Richard Hovannisian, Ronald Grigor Suny, Raymond Kévorkian, Arthur Beylerian, Marjorie Housepian Dobkin, Stephan Astourian, George Bournoutian, Hayk Demoyan, Hagop Barsoumian, Haigaz Kazarian, Krikor Basmajian, Louise Nalbandian, Arshag Ohan Sarkissian, Katia Minas Peltekiyan, Levon Marashlian, Richard Diran Kloian, Arsen Avagyan, Rouben Paul Adalian, Dickran Kouymjian, Tigran Mkund, Mkrtich Nersisian, Ruben Safrastyan, Azat Hambaryan, Byuzand Papazyan, Levon Vardan, Nicolay Hovhannisyian, Vahram Petrosian,

² George Shirinian, ed., *Genocide in the Ottoman Empire: Armenians, Assyrians and Greeks 1913-1923* (New York: Berghahn Books, 2017), p.10.

³ Robert Shenk, *America's Black Sea Fleet: The US Navy amidst War and Revolution* (Annapolis, MD: Naval Institute Press, 2012).

Hovhannes İnjikyan, G. Toumaian, Hr. Atcharyan, A. Kharatyan, S. Poghosyan, K. Poghosyan, A. Alaverdyan, K. Nalchajyan, D. Sakayan, G. Kilimjyan ve A. Andonian gibi Ermeni; Speros Vryonis, Jr., Alexis Alexandris, Gerasimos Augustinos, Constantinos Fotiadis, Elena Frangakis-Syrett, Haris Exertzoglou, Ioannis Grigoriadis, Theodore George Tatsios, Harry Psomiades, Elektra Kostopolou, Vasileios Meichanetsidis, Thanos Veremis, Helen Gardikas-Katsiadakis, Paschalis Kitromilides, Constantinos Fotiadis, Constantine Hatzidimitriou, Michalis Charalambidis, Elizabeth Kontogiorgi, Yannis Mourellos, Ioannis Hassiotis, George Andreadis, Stavros Stavridis, Nikolaos Hlamides, Sia Anagnostopoulou, Vangelis Kechriotis, Helle Skopetea, George Margaritis, Christos Chatziiosif, Yiannis Papadopoulou, Nikos Psyroukes, Dimitris Kamouzis, Constantinos Tsoukalas, Nicos Mouzelis, Adamantia Pollis, Alexandros Pallis, Maria Iliou, Stefanos Katsikas, Renos Papadopoulou, Th. Malkidis, J. Aktsohlou, H. Tsirkinidis, S. Solomonides, G. Karavangelis, K. Photiades ve L. Oeconomos gibi Yunanlı; Joseph Yacoub, John Joseph, Hirmis Aboona, Joseph Naayem, Gabriele Yonan, Joseph Alichoran, David Chibo, Suha Rassam, Aryo Makko ve Yonna Shahbaz gibi Asuri ve Taner Akçam, Fatma Müge Göçek, Fuat Dündar, Ayhan Aktar, Uğur Ümit Üngör, Tessa Hofmann, Wolfgang Gust, Dominik Schaller, Jürgen Zimmerer, Hans-Lukas Kieser, David Gaunt ve Matthias Bjornlund gibi Ermeni, Rum ve Asuri tezlerini savunan yazarların kitap ve makaleleri kaynak gösterilerek hazırlanmıştır. Bu kişiler de Birinci Dünya Savaşı ve Türk Kurtuluş Savaşı sırasında Müttefiklerce çıkarılan Mavi Kitap (İngiltere), Beyaz Kitap (Yunanistan) gibi propaganda yayımlarına, Ermeni, Rum ve Asurilerle bunların yanlılarının hatıralarına ve İngiltere, Avustralya, ABD, Ermenistan ve Yunanistan arşivlerinden sağlanan süzgeçten geçirilmiş ve çokça tahrif edilmiş belgelere dayanmaktadır.

Bölüm yazarları ayrıca, iddialarının aksini gösteren belgeleri ve alandaki ciddi araştırmaları göz ardı etmekte veya bunları önyargılarını destekleyecek şekilde çarpıtarak yorumlamakta ve sadece Ermeni, Rum ve Asuri tarafından kaynaklanan münferit anlatıların genelleştirilmesi gibi bilim dışı yollara başvurmaktadırlar. Osmanlı ve Türk arşivleri ve basını kullanma ihtiyacı duyulmamıştır. Halbuki Osmanlı İmparatorluğunun Birinci Dünya Savaşındaki yeri ve rolü, Türk Kurtuluş Savaşı safahatı ve azınlık topluluklarının bu çerçevedeki tutumları öncelikle Osmanlı ve Türk kaynaklarında aranmalıdır. Tarihte vuku bulan olaylar ancak tarih metodolojisi ve disiplini içinde ele alınıp tahlil edilince sağlıklı sonuçlara ulaşmak mümkün olur. Aksi halde yapılacak yorumlar ve varılacak yargılar belli ideolojik ve siyasi amaçlara yönelik bir propaganda malzemesi olmaktan öte bir anlam ifade etmez. Yabancı malzeme Osmanlı ve Türk kaynaklarıyla mukayese edilerek kullanılmalıdır.

Şurası hatırlanmalıdır ki 1913-1923 döneminde Anadolu'daki Hıristiyan unsurlardan bazıları düşman devletlerle işbirliği yapmaktan kaçınmamışlardır. Bunlar ajitasyon, propaganda, casusluk, sabotaj ve bazı hallerde vahşet ve isyan hareketlerine girişmişler ve büyük

güçlerin kurbanları veya mağaları haline gelmişlerdir. Türk ve diğer ülke arşivleri Anadolu'yu parçalamayı hedefleyen devletlerle birçok Hıristiyan Osmanlının işbirliği seviyesini gösteren belgelerle doludur.

Shenk'in bölümü dışında kitabın hemen her yerinde Ermeni, Rum ve Asuri soykırımından söz edilmesine rağmen, Birinci Dünya Savaşı ve Türk Kurtuluş Savaşı yıllarında bu halklarla ilgili olayların soykırım tanımında uluslararası ceza hukukunun temel mevzuat kaynağını teşkil eden 9 Aralık 1948 tarihli Birleşmiş Milletler (BM) Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesinin 2. maddesi ve keza bu maddenin teyidi niteliğindeki 17 Temmuz 1998 tarihli Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsünün 6. maddesi kapsamına girdikleri hiçbir bölüm yazarınca açık ve seçik şekilde kanıtlanamamaktadır. Bu maddeler bir fiilin soykırım suçu teşkil etmesi için millî, etnik, ırki veya dini bir grubu kısmen veya tamamen ortadan kaldırma maksadıyla işlenmiş olmasının gerektiğine hükmetmektedir. Hukuken özel kast olarak nitelendirilen bu durum, bir grubu, sırf o gruba mensup olduğu için yok etme iradesine işaret etmektedir. Kaldı ki soykırım fiili esasen hukuki bir kavram olup bir olayın soykırım diye nitelendirilmesi için yetkili mahkeme kararı gerekmektedir. Böyle bir kararın çıkartılabilmesi için anılan BM sözleşmesinin 9. maddesi uyarınca Lahey'deki Uluslararası Adalet Divanına başvuru hakkı bulunmasına rağmen, Ermenistan şimdiye kadar bu yola tevessül etmemiştir.

Bununla birlikte, Ermeniler, Rumlar ve Asuriler asılsız soykırım iddialarının Türk ve dünya kamuoyunca kabul edilmesi amacıyla sistemli, örgütlü ve uzun soluklu bir planlama çerçevesinde propaganda faaliyetlerine devam etmektedir. Hükümetler ve sivil toplum kuruluşları eliyle yaptıkları lobicilikle farklı ülkelerde asılsız soykırımları tanımaya yönelik kararlar çıkartmakta, anıtlar dikmekte ve konferans ve sempozyumlar düzenleyerek ve yayınlarda bulunarak konuyu uluslararası planda canlı tutmaya gayret etmektedir. Yunanistan son dönemde asılsız Pontus soykırımının yüzüncü yılını anma programı çerçevesinde eşgüdüm çalışmalarına başlamıştır. Bu cümleden olarak 5-6 Ağustos 2017 tarihlerinde Selanik'te yapılan Yunanistan Eğitim, Araştırma ve Din İşleri Bakan Yardımcısının yanısıra farklı siyasi partilerden milletvekilleri ile iki eski Meclis Başkanının da katıldığı Sekizinci Dünya Pontus Helenizmi Kongresinde 2019 yılında düzenlenmesi düşünülen yüzüncü yıl etkinliklerinin hazırlıkları için bir komite kurulması kararlaştırılmıştır. Kongrenin kapanışında yayınlanan sonuç bildirisinde özetle uluslararası camianın tarihi gerçekleri kabul etmesi ve Pontus soykırımını kabul etmesi, Yunan hükümetinin soykırımın uluslararası platformda tanınması mücadelesine katkıda bulunması, Pontus Rum tarihinin eğitimin tüm kademelerine dahil edilmesi, Parlamentoda soykırımlar komisyonu kurulması ve Trabzon'daki Sümela Manastırının tekrar ibadete açılması talep edilmiştir.

Yunanistan Türkiye'ye karşı birlik cephesi kurmak amacıyla Pontus soykırım iddialarını Ermeni ve Süryani soykırım iddialarıyla ilişkilendirmekte ve "üç soykırım, tek

strateji” ifadesiyle sloganlaştırarak tanınması yolunda her türlü çabayı sarf etmektedir. Bu kapsamda 20 Ekim 2017’de Lefkoşa’da, daha sonra 14 Aralık 2017’de Erivan’da diasporalararası işbirliği konusunda toplantılar düzenleyen Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Ermenistan başta ABD ve Fransa olmak üzere Yunan, Rum ve Ermeni topluluklarının yaşadığı ülkelerde araştırma merkezleri, üniversiteler, kültür vakıfları ve basın-yayın organları aracılığıyla bulunulacak ortak faaliyetlerin değerlendirilmesi ve ortak çabalarda önceliğin genç kuşaklarda olması hususlarında mutabakata varmışlardır. Ayrıca, taraflar arasındaki işbirliğiyle Ermeni ve Pontus soykırımlarıyla Kıbrıs’ın işgali konularında sosyal farkındalığın artırılmasının hedeflendiği kaydedilmiştir. Aralık 2017’deki toplantıda 2018’de tarafların başkentleri ile diasporalarının yoğun bulunduğu ülkelerde gerçekleştirilecek etkinliklerin takvimi belirlenmiştir. Bir sonraki üçlü toplantının Mart 2018’de Yunanistan’da yapılması kararlaştırılmıştır.

Genocide in the Ottoman Empire: Armenians, Assyrians, and the Greeks 1913-1923 her haliyle tek yanlı, seçici ve peşin hükümlü olup ABD’deki Zoryan Enstitüsünün Anadolu ve Pontus Helen Araştırma ve Asuri Soykırım Araştırmaları Merkezlerinin desteğiyle teşkil ettiği Türk aleyhtarı propaganda zincirinin yeni bir halkasıdır.

Yücel GÜÇLÜ